

Litteroituja äänitteitä

PERTTI VIRTARANTA *Suomen kansa muistelee*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1964. 360 sivua.

Neljännesvuosisata sitten järjestetyn kirjoituskilpailun parhaasta tuotoksesta koostuva Suomen kansan murrekirja on syntymästään asti ollut ainoa laaja kaikki päämurteemme käsittävä näytekokoelma. Kuitenkin Pertti Virtarannan lukuisat, enimmäkseen äänitteisiin perustuvat hämäläis- ja itäkarjalaismurteen krestomatiat sekä äskettäin ilmestynyt yleisesitys Suomen kansa muistelee ovat nähdäkseni tehneet vähintään kyseenalaiseksi Suomen kansan murrekirjan kaikinpuolisen luotettavuuden. Teosten pikainen vertailu todentaa väitteen: Kansankielentaitajan oma murrekirjoitelma vaikuttaa useimmiten yleiskielen ahdistavaan (kirjoitus)kaavaan puserretulta muresanakasaumalta. Koska murre on puhuttua ja vain puhuttua kieltä, sen aitoja näytteitä voivat olla pelkästään puheen tallenteet.

Suomen Kansa muistelee pyrkii — nimensä mukaisesti — edustamaan kaikkia suomen murteita. Tämän vuoksi vaikuttaa oudohkolta, että länsimurteiden näytteitä on peräti 17 (joista yksistään hämäläismurteiden 10), vaikka koko laajalta itämurteiden alueelta on vain 9 otosta (joista 3 Inkeristä). Suhdeonsuurin piirtein 2 : 1. Länsimurteita esitteleviä sivuja on 263, itämurteita esitteleviä 96; suhde on ts. karkeasti 3 : 1. (Vertauksen vuoksi: Suomen kansan murrekirjassa vastaava suhde on tasapainoinen 1 : 1.) En hetkeäkään epäile pelkän lukkarinrakauden ohjaillleen professori Virtarannan valintoja; pikemminkin uskon hänen jättäneen itämurteiden erikoistuntijoille — ennen muita tohtori Heikki Leskiselälle — velvoittavan tehtävän: itämurteita perusteellisesti havainnollistavan, luotettavaan äänitteisiin pohjautuvan täydennysnidoksen toimittamisen.

Virtarannan teksteistä on vaikeata valita kiintoisimpia; kaikki muistelukset ovat elävyydessään ja sanankäytössään nautittavia. Suorastaan haastattelutaidon mestarinäytteenä voi pitää Noormarkun »Riihellä»-vuoropuhelua: Haastattelijan nasevat kysymykset luovat esitykselle jäntevän disposition, jota haastateltavien on pakko seurata. Näin kertomus kuontuu kaikin puolin tyhjentäväksi entisten riihitapojen ja -uskomusten selvittelyksi.

Aineellisen kulttuurin kuvausten lisäksi Suomen kansa muistelee sisältää myös henkistä perinnettä. Esim. Hilja Kuusen suoniemeläisten sananparsien kokoelma kelpaisi yksinäänkin julkaistavaksi. Sananlaskujen ja puheenparsien paikallisoloihin mukautumista ja käyttöyhteyksiä havainnollistaa ylihämäläisen Maija Saaren haastattelu. Esim. »Eikähän mennäs' sanoo Reini vaikka toiset vielä söii» vaikuttaisi kotoperästäan erotettuna melkoisen valjulta. Mielekkyyttä lausahdus saa, kun tietää, että Reini »oli taloon isäntä mutta se oli oikeen saituri ja, niin se sitte, sanoo nuan». Rannanjärven puukottajan sanat ovat siivittyneet sanomukseksi: »'meirän kans ei autas' sano Prännin Erkki kut tappoo Rannajärven.» Maija Saaren kuvaukset »Härmän häyjistä ja kauheista murhista» sekä »Rannanjärven kuolemasta ja tapojen muuttumisesta» luovat puheenparrelle karmeata syntytaustaa.

Suomen kansa muistelee ei tyydy olemaan pelkkä murrenäytekokoelma: Helmi Virtarannan taiturimaisen kuvituksen elävöittämänä teos antaa ilmeisen totuudellisen ja verrattoman värikään raportin entisen (länsi)suomalaisen kokonaiskäyttäytymisestä.